

**БАТЛАВ.
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ
ХУРЛЫН ГИШҮҮН**

О.НОМИНЧИМЭГ

**ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ
(2025 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр)**

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй;” гэж, мөн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж, Монгол Улсын нэгдэн орсон Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын Тамхины хяналтын суурь Конвенцын 3 дугаар зүйлд “Энэхүү Конвенцын зорилго нь: “Оролцогч улсуудын иргэдийг тамхины хэрэглээ, тамхины утаанд өртөх, түүнчлэн тамхины хэрэглээтэй холбоотой бусад сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах;” гэж, 2 дугаар зүйлд “Гишүүн улс орнууд энэхүү Конвенцын зорилгод нийцүүлэн, өөрсдийн үндэсний хууль тогтоомж, олон улсын эрх зүйн үүргийн хүрээнд нэмэлт арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж болно.” гэж тус тус заажээ.

Түүнчлэн Тамхины хяналтын тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэгт “Энэ хуулийн зорилт нь тамхины хэрэглээ, дам тамхидалтаас үүдэлтэй сөрөг үр дагавраас хүн амыг хамгаалах зорилго бүхий тамхины хяналтын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж...” гэж, Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1 дэх заалтад “хүн амын эрүүл мэндийг төрийн онцгой анхаарал, ивээлд авах;” гэж, Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалтад “хүн амын эрүүл мэндийг дэмжих, аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг бодлого, үйл ажиллагаандаа тусгаж, хэрэгжүүлэх;” гэж, Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.2 дахь заалтад “төр, иргэн, хуулийн этгээд үйл ажиллагаа явуулахдаа хүүхдийн язгуур эрхийг эн тэргүүнд хангахыг эрхэмлэж, хүүхэд эсэн мэнд амьдрах, хөгжих, хамгаалуулах, нийгмийн амьдралд оролцох эрхийг тэгш хангах;” гэж тус тус заажээ.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд хэрэгжүүлэх I үе шат (2021-2030)-ны 2.2.9-д “Хүн амын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх хэрэглээг хязгаарлах, архи, тамхи, эм, чихэрлэг ундааны онцгой албан татварын тодорхой хувийг эрүүл мэндийг дэмжих санд төвлөрүүлэх, хүн амыг өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлт хүчин зүйлийг бууруулах үйл ажиллагааг санхүүжүүлнэ.”, мөн 2.2.35-т “хүн амын амьдралын зөв дадал хэвшлийг дэмжих, архи, тамхи, мансууруулах

бодис, цахим тоглоом болон бусад бүх төрлийн донтолтоос урьдчилан сэргийлэх, ...” зорилтыг тус тус дэвшүүлсэн байна.

1.2. Практик шаардлага

Монгол Улс анх 1993 онд Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хуулийг баталж, үүнээс хойш 2005 онд уг хуулийг шинэчлэн найруулж, одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Тамхины хяналтын тухай хуулийг баталсан¹. Энэхүү хууль нь тухайн үед зах зээлд өргөн тархсан утаат тамхины үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, хэрэглээг хязгаарлах, хүн амыг тамхины хор хөнөөлөөс хамгаалах зорилготойгоор баталсан болно.

Тамхины хяналтын тухай хуульд 2012, 2015, 2019, 2022, 2023 онуудад нийт найман удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, олон нийтийн газар тамхи хэрэглэх болон сурталчлах үйл ажиллагааг бүрэн хориглох, боловсролын байгууллагын орчинд тодорхой зайд тамхи худалдаалахыг хязгаарлах, эрүүл мэндийн сэрэмжлүүлгийг олон нийтэд түгээх зэрэг арга хэмжээг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлж ирсэн. Гэсэн хэдий ч тамхи үйлдвэрлэгчдийн зүгээс электрон болон халаадаг тамхин бүтээгдэхүүн, никотин, никотин бус бодис дамжуулах систем зэрэг зохицуулалтгүй шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүнийг зах зээлд нэвтрүүлж, эдгээрийг бусад төрлийн бүтээгдэхүүнтэй андуурагдахуйц, хор хөнөөл багатай, мөн тамхинаас гарахад дэмжлэг үзүүлдэг хэмээн олон нийтэд сурталчилж байна. Гэвч дээрх бүтээгдэхүүний үйлчилгээ, аюулгүй байдлыг нотолсон шинжлэх ухааны үндэслэл хангалтгүй, урт хугацаанд эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөлөл бүрэн тогтоогдоогүй бөгөөд сөрөг нөлөөллийн талаарх судалгаа, бодит тохиолдол нэмэгдсээр байна. Тухайлбал, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын 2021 оны тайланд халаадаг болон электрон тамхин бүтээгдэхүүнд хорт бодис агуулагдаж байгааг онцлон анхааруулсан (WHO, 2021), АНУ-ын Өвчнийг хянах, урьдчилан сэргийлэх төвөөс 2019 онд электрон тамхитай холбоотой уушгины хүнд хэлбэрийн гэмтэл (EVALI)-ийн 2,800 гаруй тохиолдол, 60 гаруй нас баралт бүртгэгдсэн тухай мэдээлсэн (CDC, 2020), мөн The Lancet Public Health сэтгүүлд 2022 онд нийтлэгдсэн системчилсэн тойм судалгаагаар эдгээр бүтээгдэхүүн нь зүрх судасны, уушгины болон сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эрсдэлтэйг тэмдэглэсэн байна (The Lancet Public Health, 2022).

Тамхи татах нь нийт хүн ам, нэн ялангуяа хөдөлмөрийн насны хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлснээс үүдэн гэр бүлийн эрүүл мэндийн зардал эрс нэмэгдэж, энэ нь эрүүл мэндийн тогтолцоонд асар их ачаалал үзүүлдэг бөгөөд тамхины шалтгаант өвчлөлтэй холбоотой эрүүл мэндийн зардал дээр хөдөлмөрийн насны хүн амын өвчлөл, цаг бус эндэгдэлтэй холбоотой бүтээмжийн алдагдалыг нэмэгдүүлдэг байна. Цаашлаад тамхины хэрэглээ нь эдийн засгийн өсөлтийг удаашруулж, улмаар үндэсний хэмжээнд ядуурал нэмэгдэх, ядуурлын нөлөөлөл нь тамхичдын гэр бүлд ч гэсэн мэдрэгддэг бөгөөд энэ нь зөвхөн тамхи татдаг хувь хүнд хамааралтай асуудал биш тул тамхины хяналтад хөрөнгө оруулах нь ядуурлыг бууруулах, эдийн засгийн өсөлтийг хангах, халдварт бус өвчлөлийн тархалттай тэмцэхэд асар чухал² болохыг

¹ Тамхины хяналтын тухай хууль Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 2005 он

² Regional action plan for tobacco control in the Western Pacific (2020-2030): working towards a healthy, tobacco-free Region. Manila, Philippines, World Health Organization Regional Office for the Western Pacific. 2020. Лиценз: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын Номхон далайн баруун бүс нутгийн тамхины хяналтын төлөвлөгөө 2020-2030 онд тодорхой дурдсан байна.

Иймд тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний талаарх ойлголтыг шинэчлэх, хяналт, хэрэгжилтийн үр нөлөөтэй тогтолцоо бий болгох, эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг үр дагаварууд нь бүрэн илрээгүй байгаа тамхин бүтээгдэхүүний зохицуулалт бий болгох, тамхинд ногдуулах татварын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, тамхины хамаарлаас гаргах эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг сайжруулах, тамхидалтыг бууруулахад чиглэсэн цогц зохицуулалт бий болгох, хэрэгжүүлэхийг цаг үе шаардаж байна.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (ДЭМБ)-аас 2021 онд гаргасан “Электрон тамхи ба эрүүл мэнд”³ тайланд эдгээр бүтээгдэхүүнүүд нь амьсгалын замын үрэвсэл үүсгэх, зүрх судасны системд сөргөөр нөлөөлөх, никотинд донтох эрсдэл өндөртэй болохыг онцолсон. Мөн энэхүү тайланд “электрон тамхи нь тамхинаас гарах хэрэгсэл биш бөгөөд өсвөр үеийнхэн, залууст донтох шинэ зам болж байгааг анхаарах шаардлагатай” хэмээн дурдсан байна.

Монгол Улсын хэмжээнд 13-15 насны сурагчдын 10.8 хувь нь электрон тамхи хэрэглэж байгаа талаар ЭМЯ, ХӨСҮТ-ийн 2019 онд хийсэн Глобал залуучуудын тамхины судалгаагаар (GYTS) тогтоогдсон. Харин 2023 онд 13-17 насны сурагчдын дунд хийсэн судалгаагаар сурагчдын 19.9 хувь нь янжуур тамхи, 24.8 хувь нь электрон тамхи хэрэглэж байгаа дүн гарсан. Хэрэглэгчдийн олонх нь электрон тамхийг “аюулгүй” гэсэн ташаа ойлголтоор хүлээн авч, амт, үнэр, дизайн зэрэг нь хэрэглээг дэмжих хүчин зүйл болсоор байна. Хууль эрх зүйн зохицуулалт дутмаг, хяналт сул байгаагаас шалтгаалан эдгээр бүтээгдэхүүнийг хүүхэд, өсвөр үеийнхэн дэлгүүр, худалдааны төв, цахим худалдаа, сошиал платформоор дамжуулан чөлөөтэй худалдан авч, хэрэглэх боломжтой байгаа нь эрүүл мэндийн хувьд эрсдлийг улам нэмэгдүүлж байна.

2024 оны байдлаар Монгол Улс дахь тамхины хэрэглээ нийт хүн амын 28.4 хувьд хүрсэн нь ДЭМБ-ын Номхон далайн баруун бүсийн хэмжээнд хамгийн өндөр үзүүлэлттэй орны 7 дугаарт орж байна. Монгол Улсад жил бүр тамхинаас шалтгаалсан 4,300 орчим нас баралт бүртгэгдэж⁴, өсвөр насныхны дунд электрон тамхины хэрэглээ уламжлалт тамхины хэрэглээнээс давж гарсан буюу 13-17 насны дөрвөн сурагч тутмын нэг нь электрон тамхи татаж байна гэсэн статистик үзүүлэлт байна⁵.

Судалгаанаас үзэхэд, 2023 оны тамхидалтын тархалтыг 2019 онтой харьцуулахад 10 хувиар нэмэгдсэн, эмэгтэйчүүдийн тамхидалт 4 дахин нэмэгдсэн, тамхи татах нас 3 насаар залуужсан байна. Мөн 3,000 гаруй оюутныг хамруулсан судалгаагаар 14 хувь нь утаат тамхи, 10,9 хувь нь электрон тамхи, 2 хувь нь аль алийг нь татдаг тоо баримтууд гарсан. Түүнчлэн Вашингтоны их сургуулийн эрүүл мэндийн хэмжил зүйн үнэлгээний хүрээлэнтэй хамтран хийсэн судалгаагаар цаг бусын нас

³ WHO REPORT ON THE GLOBAL TOBACCO EPIDEMIC, 2021 Addressing new and emerging products

⁴ ДЭМБ-ын 2021 оны “Монгол Улс дахь тамхины хэрэглээ ба хохирлын үнэлгээ” тайлан.

⁵ Монгол Улсад 2023 онд хийгдсэн Сурагчдын дундах тамхины хэрэглээний үндэсний судалгаа.

баралт, чадвар алдалтад хүргэж буй тэргүүлэх 20 эрсдэлт хүчин зүйлийн 3 дугаарт тамхидалт орж байна⁶.

Олон улс оронд шинэ төрлийн тамхидалтын асуудлыг хуулиар зохицуулж эхлээд байна. Тухайлбал: Австрали Улс электрон тамхийг эмчийн жороор худалдаалдаг, амт оруулагч нэмэлтүүдийг хориглосон, Канад улс өсвөр үеийнхэнд чиглэсэн амт, үнэрийн сурталчилгааг хязгаарласан, никотины агууламжид дээд хязгаар тогтоосон, Европын Холбоо ENDS бүтээгдэхүүний сав баглаа боодлын стандартыг нарийвчлан тогтоож, хаяг, анхааруулга, никотины агууламжийг хатуу хянаж байхад харин Сингапур, Энэтхэг, Тайланд зэрэг орнууд эдгээр бүтээгдэхүүнийг бүрэн хориглосон байна.

Канад⁷, Австрали⁸, Норвеги⁹ зэрэг улс оронд тамхи худалдаалахдаа ил байрлуулахыг хориглож, зөвхөн насанд хүрэгчдэд зориулсан мэдээлэл бүхий жагсаалтаас сонгох хэлбэрийг хуульчилсан. Гэтэл Монгол Улсад тэдгээр бүтээгдэхүүн нь зохицуулалтгүй байгаагаас улсын хилээр зарим төрлийн электрон тамхи нь “цахилгаан хэрэгсэл” гэсэн кодоор нэвтэрч, дэлгүүр, худалдааны төвүүдэд кассын хажууд шилэн хоргонд сонирхол татах өрөлтөөр ил байршуулан чөлөөтэй, ямар нэгэн хориглолт, хязгаарлалтгүй худалдаалагдаж байгаа нь ДЭМБ-ын Тамхины хяналтын тухай суурь конвенцын 13 дугаар зүйлд заасан сурталчилгаа, ивээн тэтгэлтийг хязгаарлах, мөн Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний хууль бус худалдааг таслан зогсоох протоколын заалтуудтай зөрчилдөж байгаа тул шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүнийг тамхинд хамааруулах хуулийн зохицуулалтыг бий болгох нь Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, өсвөр үе, залуучууд болон нийт хүн амыг никотины хамаарлаас хамгаалахад дэмжлэг үзүүлэх юм.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний тайланд 2015-2024 оны хооронд Тамхины хяналтын тухай хууль зөрчсөн нийт 8274 тохиолдол бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 30.3% (2505 зөрчил) нь аймгуудад, 69.6% (5758 зөрчил) нь нийслэлд бүртгэгдсэн байна. Харин дээрх тоо баримтад электрон тамхи болон шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүний зөрчилтэй холбоотой тоо баримт ороогүй бөгөөд уг тайланд электрон тамхи болон никотин агуулсан шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүнийг хуулийн зохицуулалтад бүрэн хамруулж, үнэр амт, найрлагад хязгаарлалт тогтоох, хяналтын үр дүнтэй механизмыг бий болгох шаардлагатай талаар дурдсан байна¹⁰.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (ДЭМБ), Тамхины хяналтын тухай суурь конвенц (FCTC)-ийн Нарийн бичгийн дарга нарын газар, Конвенцын талуудын бага хурлаас электрон болон шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүн (ENDS/ENNDS) нь никотины хамаарал, эрүүл мэндийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж, ялангуяа өсвөр үеийнхэнд ноцтой хор уршиг учруулж буйг онцлон, эдгээр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, хэрэглээг хязгаарлах буюу хориглох хууль, бодлогын арга хэмжээ авахыг

⁶ Эрүүл мэндийн хэмжил зүйн үнэлгээний хүрээлэн (IHME)-гийн "Дэлхийн өвчлөлийн ачааллын судалгаа 2015" (Global Burden of Disease Study 2015)

⁷ Канад: [Tobacco Control Laws](#)

⁸ Австрали: [NSW Health](#)

⁹ Норвеги: [Tobacco Control Laws](#)

¹⁰ Монгол Улсын парламентын судалгааны хөгжлийн хүрээлэнгээс Тамхины хяналтын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний тайлан 2025 он

зөвлөсөн, бүх төрлийн амт, үнэр оруулагч нь хүүхэд, залуусын хэрэглээг өдөөж байгааг харгалзан, тэдгээрийг бүрэн хориглох шаардлагатайг анхааруулсан⁶, Тамхины хяналтын суурь конвенцын 8, 9, 10, 11, 13 дугаар зүйлээр тогтоосон шаардлагыг шинэ төрлийн бүтээгдэхүүнд уламжлалт тамхитай ижил түвшинд хэрэгжүүлэх, сурталчилгааг бүрэн хориглох, төөрөгдүүлсэн мэдээлэл, “эрсдэл багатай” гэх хуурамч ойлголтыг хязгаарлах эрх зүйн механизм бүрдүүлэхийг уриалсан, баримт нотолгоонд суурилсан, урьдчилан сэргийлэх суурьтай хууль тогтоомж боловсруулах нь гишүүн орнуудын үндсэн үүрэг болохыг зөвлөмж болгосон байна.

ДЭМБ-аас Тамхины хяналтын суурь конвенцид тусгагдсан тамхины эрэлтийг бууруулах гол арга хэмжээ болох MPOWER арга хэмжээг хэрэгжүүлэхийг гишүүн улс орнуудад даалгадаг бөгөөд уг арга хэмжээнд тамхины хэрэглээний талаар тогтмол анализ хийх тоон мэдээтэй байх, олон нийтийн газарт тамхи татахыг хориглосон хууль тогтоомжийн зохицуулалт бий болгох, тамхинаас гарахад туслах эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлэх, дэмжих, үнэгүй үзүүлэх, тамхин бүтээгдэхүүний сав, баглаа, боодол дээр шалгуур хангасан эрүүл мэндийн анхааруулгатай байхыг шаардах, тамхины зар сурталчилгаа, бүх буюу зарим хэлбэрийн дэмжлэг, ивээн тэтгэх үйл ажиллагааг хориглох, тамхины жижиглэнгийн үнийн 75-аас доошгүй хувьтай тэнцэх хэмжээний татвартай байх буюу тамхины бүтээгдэхүүний татварыг нэмэгдүүлэх зэрэг багц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг зааварчилсан байдаг.

Монгол Улсын хувьд тамхин бүтээгдэхүүний онцгой албан татварыг 2017 оноос хойш нэмээгүй бөгөөд хөрш зэргэлдээ улсуудтай харьцуулахад янжуур тамхины худаалдаалагдаж буй үнэ даруй 3-4 дахин хямд байгаа нь хүүхэд залуучуудын дунд тамхидалтыг нэмэгдүүлэх, хэрэглээг гааруулах нөхцөл байдал үүссэн байна.

Тамхины хэрэглээ нь дэлхий даяар нийт хүн амын эрүүл мэндэд тулгамдаж буй томоохон асуудал бөгөөд тодорхой хориглолт, хязгаарлалттай байдгаас энэ төрлийн бүтээгдэхүүний хэрэглээний эргэн тойрон дахь хууль бус худалдаа, хяналтгүй эргэлтийн асуудал нь хүн амын эрүүл мэндийг хохироох, улсын төсвийн орлого төвлөрөлтөд нөлөөлөх төдийгүй хууль тогтоомжоор бий болгосон тамхины хяналтын тогтолцоог сулруулах эрсдэлтэй байдаг. Монгол Улс ДЭМБ-ын Тамхины хяналтын суурь конвенц (WHO FCTC) болон түүний “Хууль бус худалдааг устгах тухай протокол”-д нэгдсэн улсын хувьд тамхины хууль бус худалдаа, хяналтгүй эргэлтээс урьдчилан сэргийлэх талаар үндэсний хууль тогтоомжоо боловсронгуй болгох үүрэг хүлээдэг. Хуулийн төслөөр халаадаг болон электрон тамхийг тамхин бүтээгдэхүүнд тооцох болон бүх төрлийн тамхинд нэмэлт үнэр, амтыг хязгаарлах зохицуулалт тусгагдах нь хууль бус худалдааг нэмэгдүүлэх эрсдэлтэй тул үүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тамхи үйлдвэрлэгч, импортлогч, худалдагч зэрэг тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн бүртгэл, тамхин бүтээгдэхүүн бүрийг QR кодоор бүртгэх цахим бүртгэлийн систем нэвтрүүлэх зохицуулалтыг тусгах шаардлагатай байна.

Энэ нь тамхин бүтээгдэхүүний хууль бус худалдааг таслан зогсоох, үйлдвэрлэлийн эх үүсвэрээс хэрэглэгч хүртэлх бүх шатны хөдөлгөөнийг хянах, хууль бус, хуурамч бараа бүтээгдэхүүн улсын хилээр нэвтрэхээс сэргийлэх, татвараас зугтах боломжийг хязгаарлах, хэрэглэгч бүтээгдэхүүний хууль ёсны байдалд хяналт тавих боломж бүрдэх, төрийн тамхины хяналтын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх зэрэг олон талын ач холбогдолтой юм.

Иймд Монгол Улс электрон тамхи болон шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүний талаар зохицуулалтыг бий болгох, Тамхины хяналтын хуулийн хэрэгжилтийг хангахад бүх талуудын оролцоог дэмжих, тамхинаас гаргах эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлэх, тамхины хэрэглээг татвараар дамжуулан хязгаарлах чиглэлд худалдаа, байршил, борлуулалттай холбоотой үйл ажиллагаанд олон улсын стандарт, ДЭМБ-ын зөвлөмж, Тамхины хяналтын суурь конвенц, Тамхин бүтээгдэхүүний хууль бус худалдааг устгах тухай Протоколын зарчимд нийцүүлэн Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах практик шаардлага бодитойгоор тулгарч байна.

Хоёр.Хуулийн төслөөр зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төсөл нь хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөл хэлбэрээр, хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах, тэр дундаа өсвөр үе, хүүхэд, залуучуудыг тамхины хор хөнөөлөөс хамгаалах, тамхины хэрэглээг бууруулах зорилгоор боловсруулна.

Тамхины хяналтын хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөр халаадаг болон электрон зэрэг шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүнийг тамхитай адилтан тодорхойлж, тэдгээрийн үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, хэрэглээ, сурталчилгаа, хяналт, хариуцлагын асуудлыг тамхин бүтээгдэхүүний эрх зүйн зохицуулалтад хамруулна.

Тамхины хяналтыг хэрэгжүүлэх талаар төрийн байгууллага болон иргэн, хуулийн этгээдийн хамтын ажиллагаа, чиг үүргийн хуваарилалтыг боловсронгуй болгож, тамхидалтыг бууруулах, тамхины хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх нь салбар дундын зохицуулалт бүхий, олон талт харилцаа болохыг илэрхийлэх зохицуулалт тусгана.

Шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүнтэй холбоотойгоор бүх төрлийн тамхинд тамхинаас өөр төрлийн амт, үнэр нэмэх, сав баглаа боодол нь бусад энгийн бүтээгдэхүүнтэй андуурагдахуйц, сэтгэл татах өнгө үзэмжтэй байхыг хориглох зохицуулалт тусгана. Түүнчлэн тамхин бүтээгдэхүүнийг худалдаалахдаа худалдааны байгууллагын касс буюу төлбөр төлөх хэсгийн хажууд ил тавьж, өнгө үзэмжтэй өрөлттэйгээр худалдаалж байгааг өөрчлөх, тамхи худалдаалахыг зөвшөөрсөн насанд хүрсэн хүн өөрийн хүсэлтээр, бүтээгдэхүүний нэр, хор хөнөөлийн талаарх мэдээллийг багтаасан жагсаалтаас сонгон худалдан авах нөхцөлийг бүрдүүлэх зохицуулалт тусгана.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээгээр хуульд заасан хориглолт, хязгаарлалт нь тогтмол зөрчигддөг бөгөөд зөрчсөн үйлдэлд хариуцлага оногдуулах буюу хуулийн хэрэгжилтийг хангах тогтолцоо муу ажиллаж байгааг дурдсан. Иймд хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах зорилгоор тамхи худалдаалах тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээд нь тусгай зөвшөөрөлтэй болохыг илтгэх тэмдгийг хэрэглэх, тамхины зар сурталчилгаанд хяналт тавих эрх бүхий байгууллагыг тодорхой болгох зохицуулалт тусгагдана.

Тамхины хэрэглээг бууруулахад эдийн засгийн арга болох татварын оновчтой бодлого хэрэгжүүлэхээс гадна тамхинаас гаргах эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг дэмжих нь хориглолт, хязгаарлалттай энэ зэрэгцэхүйц үр нөлөөтэй тул тамхи татдаг

хүнийг тамхинаас гаргах, никотины хамаарал, хорт зуршлаасаа салах үйл явцыг дэмжих, хөнгөвчлөх зорилготой зөвлөгөө, эмчилгээ, сэтгэлзүйн дэмжлэг, эм бэлдмэл зэргийг багтаасан эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг төрөөс хөгжүүлэх зохицуулалтыг тусгана. Тамхин бүтээгдэхүүний үнэ манай улсад хэт хямд байгаа нь тамхидалтыг нэмэгдүүлэх нэг нөхцөл болж байгаа бөгөөд нөгөө талаас олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх зорилгоор тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнд ногдуулах онцгой албан татварын хувь хэмжээг олон улсын жишигт нийцүүлэн нэмэгдүүлэх зорилгоор холбогдох хуульд өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг дагалдуулан боловсруулна. Үүнтэй холбоотойгоор татварын тодорхой хувийг тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх, эрүүл мэндийн боловсролоор дамжуулан урьдчилан сэргийлэх, тамхинаас гаргах эмчилгээ, үйлчилгээг санхүүжүүлэх талаарх зохицуулалтыг тусгана.

Тамхин бүтээгдэхүүний нэр төрөл нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор хууль бус худалдаа үүсэх эрсдэлтэй тул бүтээгдэхүүн бүрт онцгой албан татварын тэмдэг ашиглан, үйлдвэрлэл болон импортоос эхлэн эцсийн хэрэглэгч хүртэлх бүхий л шатанд хяналт тавих, бүтээгдэхүүний гарал үүсэл, хууль ёсны байдлын талаар мэдээлэл бүхий нэгдсэн сантай байх зохицуулалтыг тусгана.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга хэмжээний талаарх санал

Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл батлагдсанаар тамхины хяналтыг тогтоож байгаа хамгийн гол зорилго болох тамхины хэрэглээ бууруулах зорилго хангагдахын зэрэгцээ дараах нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн дараах эерэг үр дагавар үүснэ гэж үзэж байна. Үүнд:

1.Тамхины хяналтын тухай хуульд шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүний талаарх зохицуулалт нэмж тусгагдснаар тэдгээр бүтээгдэхүүнд олон нийтийн газар тамхи татахтай холбоотой хуулийн хориглолт, хязгаарлалт шууд үйлчилж эхлэхийн зэрэгцээ чихэр, жимс, гаа зэрэг нэмэлт амт, үнэр бүхий бүтээгдэхүүн импортлох, худалдаалагдах нь хориглогдох, өсвөр үе, залуучуудад хандсан маркетинг, анхаарал татахуйц загвар дизайнтай байгааг тамхины зар сурталчилгааны зохицуулалтаар зохицуулах боломжтой болж тамхидалтын түвшин буурахад мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлнэ. Ялангуяа тамхины хор нөлөөг бүрэн ухамсарлаж амжаагүй байгаа өсвөр насныхан, залуу үеийн тамхидалт буурах, улмаар тэдний бие махбодийн болон сэтгэцийн эрүүл мэндийг тамхины хор хөнөөлөөс хамгаалах, эрсдэлт хүчин зүйлийг бууруулах боломж нэмэгдэнэ;

2.Тамхидалтыг бууруулах зорилгоор гагцхүү тамхи татахыг хориглох бус түүнтэй зэрэгцүүлэн тамхины хамаарлаас гаргах эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг төр бодлогоор дэмжих, хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлснээр тамхинаас гаргах эмчилгээ, зөвлөгөөний хүртээмж нэмэгдэж, олон мянган хүнийг никотины хамааралтай байдлаас гаргах, амьдралын чанарыг дээшлүүлэх, уушгины хорт хавдар, зүрх судасны өвчин, амьсгалын замын архаг өвчлөл зэрэг халдварт бус өвчлөлийг урьдчилан сэргийлэх боломж нэмэгдэнэ;

3.Хүн амын дундах тамхидалт буурснаар Эрүүл мэндийн даатгалын сан, улсын төсвөөс хорт хавдар, уушиг, зүрх судасны эмгэгийн эмчилгээ, үйлчилгээ, хөдөлмөрийн

чадвар алдалтад олгох эмчилгээний зардал хасагдах, улсын төсвийн ачаалал буурах болон тамхидалтаас үүдэлтэй өрхийн эдийн засагт үзүүлэх дарамт багасгана;

4.Тамхийг ил задгай буюу биет байдлаар дэлгэн худалдаалахыг хязгаарлах нь насанд хүрээгүй хүнд төдийгүй тамхи татдаг хүнд ч тамхи худалдан авах сэдлийг бууруулж, хэрэглээг багасгадаг болох нь Европын холбоо, Англи, Шинэ Зеланд улсуудад хийгдсэн судалгаагаар батлагдсан байдаг. Тамхийг дэлгүүр худалдааны төвийн төлбөр тооцоо хийх хэсэгт болон бусад хэсэгт ил задгай дэлгэн худалдаалахгүй байх зохицуулалт тусгагдснаар тамхи татах шийдвэр гаргаагүй байгаа хүн /насанд хүрээгүй хүн/ тамхи худалдан авах нь боломжтой бөгөөд тамхи татах нь эерэг гэсэн хандлагыг бууруулж, тамхины хүртээмжийг багасган, тамхины хэрэглээний эхлэлд хяналт тавих боломж бүрдэхийн зэрэгцээ нийгмийн дунд тамхины хэрэглээг “хэвийн” үзэгдэл мэтээр хүлээн зөвшөөрөх байдлыг халахад дэмжлэг үзүүлнэ;

5.Тамхины хяналтад оролцогч төрийн байгууллагуудын чиг үүргийг тодорхой болгох, Тамхины хяналтын хуулийн үндсэн зорилго болох тамхины хэрэглээг бууруулах зарчимтай уялдуулах нь давхардал, хийдэл, хариуцлагагүй байдал буурах, хуулийн хэрэгжилт хангагдахад бодит үр нөлөө үзүүлнэ;

6.Тамхидалт буурснаар үр дүн нь зөвхөн өнөөдөр маргаашаар хязгаарлагдах бус ирээдүйд тамхинаас үүдэлтэй нас баралт, хорт хавдар, бусад өмчлөл багасах, үүнийг дагалдан эдийн засгийн хувьд улс орны болоод айл өрхийн төсөвт ирэх дарамтыг бууруулах ач холбогдолтой;

7.Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний эргэлтэд хяналт тавих зорилготой, тамхи импортлох, үйлдвэрлэх тусгай болон энгийн зөвшөөрөл эзэмшигчийн бүртгэл, холбогдох бусад мэдээллийг агуулсан мэдээллийн цахим сантай болно. Монгол Улсад үйлдвэрлэсэн, импортолсон бүх төрлийн тамхийг үйлдвэрлэл, импорт, борлуулалтын үе шат бүрээр эцсийн хэрэглэгч хүртэл олон улсын стандартад нийцсэн дахин давтагдашгүй, цахим өгөгдөл бүхий код ашиглана. Энэхүү кодыг цахим төлбөрийн баримт, гаалийн мэдүүлэгт үндэслэн татварын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэнэ. Ингэснээр энэхүү тогтолцоо нь тамхины хууль бус худалдаа үүсэхээс урьдчилан сэргийлж, эргэлтэд бүрэн хяналт тавих боломжийг бүрдүүлнэ;

8.Монгол Улс нь ДЭМБ-ын Тамхины хяналтын суурь конвенц (FCTC)-ын хэрэгжилтийг хангаж, олон улсын эрүүл мэндийн хэм хэмжээ, стандартад нийцсэн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх замаар олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлнэ;

9.Цаашлаад урт хугацаандаа тамхинаас үүдэлтэй өвчлөл, нас баралтын улмаас жил бүр алдаж буй эдийн засгийн боломжийг бууруулж, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих идэвхтэй хүн амын тоо өсөх боломж бүрдэнэ.

Дөрөв.Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулах бөгөөд хуулийн төслийг дагалдуулан Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Онцгой албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Онцгой албан татварын тэмдгийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөл болон “Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээ тогтоох тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 1999 оны 27 дугаар тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай тогтоолын төслийг тус тус боловсруулна.

-----oOo-----